

ОСОБЛИВОСТІ НАДДНІСТРЯНСЬКОГО ГОВОРУ

Вінницький національний технічний університет

Анотація

Проаналізовано особливості наддністрянського говору. Установлено, що наддністрянський говір - один із найдавніших говорів південно-західного наріччя української мови. У роботі досліджено специфічні діалектні риси на різних мовних рівнях, передусім на рівні фонетики та морфології. Виокремлено лексико-семантичні групи наддністрянського говору, які відображають життя людей.

Ключові слова: наддністрянський говір, південно-західне наріччя, діалект.

Abstract

The peculiarities of the Dnister dialect are analyzed. It is established that the Dnister dialect – one of the oldest dialects of the Southwestern topelect of the Ukrainian language. Specific dialect features at different linguistic levels, primarily at the level of phonetics and morphology, were studied in the paper. The lexical-semantic groups of the Dnister speaking are distinguished, they reflect the lives of people.

Keywords: Dnister dialect, southwestern dialect, dialect.

Наддністрянський говір – це один з архаїчних говорів галицько-буковинської групи південно-західного наріччя української мови. Поширений у Львівській, Івано-Франківській та Тернопільській областях [1]. Вагомо накладається на історичну територію саме Східної Галичини. Межа наддністрянських говірок проходить по лінії таких міст: Хирів – Болехів – Долина – Перегінське – Тлумач – Заліщики – Скала – Подільська – Тернопіль – Золочів – Рава-Руська – Яворів – Мостиська – Хирів.

Цей говір межує із надсянським на заході, бойківським й покутсько-буковинським на півдні, подільським на сході й південно-волинським на півночі. Українські діалектологи вважають, що наддністрянський говір вплинув на сусідні досить вагомо.

Вивченням наддністрянського говору активно займався етнограф, поет, історик, громадсько-політичний діяч, один із засновників «Руської трійці» Яків Головацький, який написав доповідь «Розправа о язиці южноруськім і його наріччях», а також підручник «Граматики руского языка». Але цей вчений вивчав цей говір не окремо, а як наддністрянське наріччя, до якого входили так само буковинський і гуцульський говори [3]. Яків Головацький був першим ученим, який звернув увагу на особливості наддністрянського говору і взагалі на його окремішність.

Зиновій Бичко досліджував синоніміїні варіанти найменування наддністрянського говору та визначив, що наддністрянський говір лежить в основі західноукраїнського варіанту давньоукраїнської мови [4].

Христина Стецик вивчала діалектні елементи наддністрянського говору в сучасній українській літературі, а саме в художній практиці Б. Голода та Ю. Винничука, дійшла висновку, що діалекти вжито для досягнення художньої переконливості, етнографічної достовірності, опису місця подій, характеристики героїв. У мові сучасної української літератури наддністрянський говір функціонує як стилістична категорія [5].

Виділяємо фонетичні особливості наддністрянського говору з-поміж інших.

- перехід голосного *a* після м'яких (чи колишніх м'яких) приголосних і шиплячих в *e*, *i*, *u* (*гарьчійий*, *д'єкувати*, *сажі*). В окремих говірках цей перехід відбувається лише в наголошених складах.

- наближення *o* до *y* (*ко^улиха́ти*, *бжула́*, *хулера*, *скору*);

- відбувається зміна ненаголошеного голосного *e* в *i* (*u*) після м'якого приголосного (*сп'єч'іна*, *вражіння*, *тіх'і*);

- одзвінчення глухих (*Велитден'*, *молод'ба*, *проз'ба*);

- оглушення дзвінків приголосних: *лішко*, *стешка*, *фурашка*, *каска*;

- кінцевий твердий: *кінець'*, *хлопець'*, *олівець'*, *молодець'*;

- пом'якшення (майже до шепелявості) приголосних *с*, *з*, *ц*, *дз* перед *i*, перед м'якими приголосними (зрідка й перед твердими) та в кінці слів. Вимові цих приголосних *зь*, *сь*, *ць*, *дзь* властивий більший ступінь м'якості, ніж в інших діалектах та літературній мові;

- утрату довготи приголосних: *насіня*, *знаня*, *сумліня*;

- фонетичні варіанти числівників (*штири*, *трийціть*, *їдного*);

Спостерігається в деяких словах випадіння звуків: *начит'* - значить, *полонці* – ополонці, *мерли* – умерли, *хтіли* – хотіли, *біше* – більше, *тіки* – тільки, *кауть* – кажуть, *зара* – зараз, *тре* – треба. Як бачимо, випадіння звуків відбувається і на початку слова, і у середині, і у кінці.

Серед морфологічних особливостей наддністрянського говору варто відзначити закінчення іменників:

- у родовому відмінку однини *-и* (*рілі, зе'млі, лікарни, неділи*);
- у родовому відмінку множини *-іў, зрідка -уў* (*бабі ў, хатіў (хат), моулитвіу*);
- жіночого роду в орудному відмінку однини *-оў, -еў*, рідше *-ом, -ем* (*зе'мліў, душе ў*). Також є багато особливостей у закінченнях слів чоловічого та середнього роду.

Вирізняється й система словотворення наддністрянського говору. Вона зумовлена наявністю локальних афіксів *-май, -мак* (*глушмаї, глушмак* «глухий») а також функціональним посиленням окремих афіксів *-иск(о)* (*льбніско, віўсіско* «поле після льону, вівса») [2]. афіксальний словотвір – *обгортка, фарбаня*; словоскладання – *заячий холодок*.

На лексичному рівні виокремлюємо слова різних тематичних груп на позначення:

- назви осіб: *матка, вуйко, цьоця, унучок, ляльочка, пошталюнка, танцюрист*;
- назви будівель: *хлів, кібітка, шопа, чайна*;
- найменування страв: *яйко, бараболя, зуна, студинец, коруваї*;
- назви одягу: *сведир, лахи, лахмина, одежа, плахта*;
- назв предметів домашнього вжитку: *лішко, тапчан, коўдра, флішчина, радно, ведро*.
- слова, пов'язані з господарською діяльністю: *худоба, бульба, череда, бурак, корч* тощо

Саме лексико-семантична система аналізованого говору є відкритою і поповнюється словами літературної мови, також збагачується й іншомовними запозиченнями. Лексику, яку було проаналізовано вище, використовують у мовленні представники старшого покоління.

Отже, наддністрянський говір - один із найдавніших говорів південно-західного наріччя української мови, що має специфічні діалектні риси на всіх мовних рівнях. Діалекти використовують в мовленні з комунікативною метою, для відображення певного ставлення до повідомлення. Наддністрянський говір вагомо відрізняється від інших говорів західного регіону фонетичними, морфологічними, лексичними особливостями та відображає світогляд, культуру, звичаї, традиції наддністрянців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Наддністрянський говір. Вікіпедія: веб-сайт. URL: [Наддністрянський говір — Вікіпедія \(wikipedia.org\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Наддністрянський_говір) (дата звернення 27.03.21).
2. Фонетика граматики і словотвір наддністрянського говору. Wikiwand: веб-сайт. URL: [Наддністрянський говір - Wikiwand](https://uk.wikiwand.com/uk/Наддністрянський_говір) (дата звернення 11.04.21).
3. Головацький Я. Масляне дерево: веб-сайт. URL: [Яків Головацький \(myslenedrevo.com.ua\)](https://myslenedrevo.com.ua/) (дата звернення 11.04.21).
4. Бичко З. «Наддністрянський діалект». Чи існують інші варіанти його найменування? – Волинь-Житомирщина. – 2015.
5. Стечик Х. Наддністрянський діалект у сучасній українській літературі. – Івано-Франківськ. – 2019. – 20 с.
6. Наддністрянський діалект у сучасній українській мові і літературі. Semantic Scholar: веб-сайт. URL: [Наддністрянський діалект у сучасній українській літературі | Semantic Scholar](https://www.semanticscholar.org/entry/Наддністрянський_діалект_у_сучасній_українській_літературі) (дата звернення 10.04.21).

Стадник Ростислав Юрійович – студент групи КІТС-206, факультет менеджменту та інформаційної безпеки, Вінницький національний технічний університет, Вінниця, e-mail: totaalwarplayer632003@gmail.com.

Стадній Алла Сергіївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри мовознавства, Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця, stadniy.alla@ukr.net.

Stadnyk Rostislav Y. – Faculty of Management and Information Security, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia.

Stadnii Alla S. - senior researcher of Philology, associate professor of Linguistic's Department, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, stadniy.alla@ukr.net.